

**ZASADY
PROGRAMOWANIA, WDRAŻANIA I WSPARCIA
REWITALIZACJI
w WOJEWÓDZTWIE LUBELSKIM**

Departament Zarządzania Regionalnym Programem Operacyjnym

Marzec 2018

Spis treści:

Spis treści:	2
Wykaz użytych skrótów	3
1. Pojęcie rewitalizacji - wprowadzenie	4
2. Cechy programów rewitalizacji	7
3. Elementy programów rewitalizacji (minimalny zakres programu rewitalizacji)	11
4. Wsparcie dla procesu programowania rewitalizacji	15
5. Zasady wdrażania programów rewitalizacji	17
6. Monitoring wdrażania programów rewitalizacji	
7. Zasady wsparcia RPO WL dla wdrażania programów rewitalizacji	20
Załącznik nr 1	21

Wykaz użytych skrótów

EFRR- Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

EFS – Europejski Fundusz Społeczny

FS – Fundusz Spójności

GPR – Gminny Program Rewitalizacji

IZ RPO – Instytucja Zarządzająca Regionalnym Programem Operacyjnym

LPR – Lokalny Program Rewitalizacji

MliR – Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju

SzOOP - Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych RPO WL 2014-2020

RPO WL - Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020

SRWL – Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 roku)

PZPWL – Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego

UMWL – Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego w Lublinie

1. Pojęcie rewitalizacji - wprowadzenie

Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020 (zwane dalej Wytycznymi) stanowią, że:

Rewitalizacja – to kompleksowy proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez działania całościowe (powiązane wzajemnie przedsięwzięcia obejmujące kwestie społeczne oraz gospodarcze lub przestrzenno-funkcjonalne lub techniczne lub środowiskowe), integrujące interwencję na rzecz społeczności lokalnej, przestrzeni i lokalnej gospodarki, skoncentrowane terytorialnie i prowadzone w sposób zaplanowany oraz zintegrowany poprzez programy rewitalizacji.

Rewitalizacja zakłada optymalne wykorzystanie specyficznych uwarunkowań danego obszaru oraz wzmacnianie jego lokalnych potencjałów (w tym także kulturowych) i jest procesem wieloletnim, prowadzonym przez interesariuszy (m.in. przedsiębiorców, organizacje pozarządowe, właścicieli nieruchomości, organy władzy publicznej, etc.) tego procesu, w tym przede wszystkim we współpracy z lokalną społecznością. Działania służące wspieraniu procesów rewitalizacji prowadzone są w sposób spójny: wewnątrz (poszczególne działania pomiędzy sobą) oraz zewnątrz (z lokalnymi politykami sektorowymi, np. transportową, energetyczną, celami i kierunkami wynikającymi z dokumentów strategicznych i planistycznych).

W stosunku do wcześniejszej praktyki w tym zakresie, oznacza to zasadniczą zmianę akcentów i metod, nie wykluczającą kontynuacji Lokalnych Programów Rewitalizacji (LPR), opracowywanych na lata 2007-2013. Wymagana jednak była ich aktualizacja oraz istotne uzupełnienia, dotyczące w szczególności społecznego i ekonomicznego wymiaru interwencji, rzadko uwzględnianych we wcześniejszych opracowaniach.

W aktualizacji LPR-ów, czy w opracowaniu nowych programów, kluczowe znaczenie miało zdefiniowanie w Wytycznych stanu kryzysowego i określenie obszarów przeznaczonych do rewitalizacji:

Stan kryzysowy – stan spowodowany koncentracją negatywnych zjawisk społecznych (w szczególności bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, niskiego poziomu edukacji lub kapitału społecznego, niewystarczającego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym), współwystępujących z negatywnymi zjawiskami w co najmniej jednej z następujących sfer:

- a. **gospodarczej** (w szczególności w zakresie niskiego stopnia przedsiębiorczości, słabej kondycji lokalnych przedsiębiorstw),
- b. **środowiskowej** (w szczególności w zakresie przekroczenia standardów jakości środowiska, obecności odpadów stwarzających zagrożenie dla życia, zdrowia, ludzi bądź stanu środowiska),
- c. **przestrzenno-funkcjonalnej** (w szczególności w zakresie niewystarczającego wyposażenia w infrastrukturę techniczną i społeczną, braku dostępu do podstawowych usług lub ich niskiej jakości, niedostosowania rozwiązań urbanistycznych do zmieniających się funkcji

obszaru, niskiego poziomu obsługi komunikacyjnej, deficytu lub niskiej jakości terenów publicznych),

- d. **technicznej** (w szczególności w zakresie degradacji stanu technicznego obiektów budowlanych, w tym o przeznaczeniu mieszkaniowym, oraz braku funkcjonowania rozwiązań technicznych umożliwiających efektywne korzystanie z obiektów budowlanych, w szczególności w zakresie energooszczędności i ochrony środowiska).

Skalę negatywnych zjawisk odzwierciedlają mierniki rozwoju opisujące powyższe sfery, które wskazują na niski poziom rozwoju lub dokumentują silną dynamikę spadku poziomu rozwoju, w odniesieniu do wartości dla całej gminy.

Obszar zdegradowany – obszar, na którym **zidentyfikowano stan kryzysowy**. Dotyczy to najczęściej obszarów miejskich, ale także wiejskich. Obszar zdegradowany może być podzielony na podobszary, w tym podobszary nieposiadające ze sobą wspólnych granic pod warunkiem stwierdzenia sytuacji kryzysowej na każdym z podobszarów.

Obszar rewitalizacji - obszar obejmujący **całość lub część obszaru zdegradowanego**, cechującego się **szczególną koncentracją negatywnych zjawisk**, [określających stan kryzysowy], na którym, z uwagi na istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego, zamierza się prowadzić rewitalizację. Obszar rewitalizacji może być podzielony na podobszary, w tym podobszary nieposiadające ze sobą wspólnych granic, lecz nie może obejmować terenów większych niż 20% powierzchni gminy oraz zamieszkałych przez więcej niż 30% mieszkańców gminy. W skład obszaru rewitalizacji mogą wejść obszary występowania problemów przestrzennych, takich jak tereny przemysłowe (w tym portowe i powydobywcze), powojkowe lub pokolejowe, wyłącznie w przypadku, gdy przewidziane dla nich działania są ściśle powiązane z celami rewitalizacji dla danego obszaru rewitalizacji.

Podstawą formalno-prawną, obok Wytycznych jest ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, a zwłaszcza jej art. 18 ust. 2 pkt 6, który określa tytuł do uchwalania programów rewitalizacji. Ustawa o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 roku, która określa rewitalizację jako zadanie własne gminy, może także stanowić podstawę prawną. Merytoryczne wymogi tej ustawy są zasadniczo zbieżne z Wytycznymi, przy czym wprowadza ona nowe narzędzia programowania i wdrażania rewitalizacji i ustanawia dodatkowe wymogi proceduralne. Do czasu wejścia w życie ustawy, czyli do 2023 roku, gminy mogą stosować rozwiązania prawne określone w Wytycznych lub w ustawie o rewitalizacji, w zależności od własnych potrzeb i możliwości.

Rewitalizacja została też uwzględniona w krajowych i regionalnych dokumentach strategicznych:

- Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), która przewiduje upowszechnianie rewitalizacji jako ważnego elementu rozwoju miast, zapewniającego trwałość zasad i instrumentów, kompleksowość, mechanizmy finansowania, usprawnienia prawno-instytucjonalne oraz przejrzysty system monitorowania i ewaluacji oraz budowę systemu bieżącego monitorowania działań rewitalizacyjnych;
- Krajowa Polityka Miejska 2023, która jako jeden z celów szczegółowych definiuje odbudowę zdolności do rozwoju poprzez rewitalizację zdegradowanych społecznie, ekonomicznie i fizycznie obszarów miejskich;
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020, której drugi cel strategiczny „Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych” obejmuje m.in. cel szczegółowy „Restrukturyzacja i rewitalizacja miast i innych obszarów tracących dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze”;

- Założenia do Narodowego Planu Rewitalizacji 2022, który ma stanowić szeroko rozumianą wykładnię dla prowadzenia procesów rewitalizacyjnych jako działań kompleksowych i zintegrowanych oraz definiuje programy rewitalizacji jako ramy operacyjne i płaszczyznę koordynacji działań rewitalizacyjnych, formułując zasady ich tworzenia i wdrażania.
- Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego, na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 roku), której cele nie odnoszą się wprost do rewitalizacji, ale jej zapisy zawierają działania zbieżne z elementami procesów rewitalizacji;
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego (RPO WL), którego 9 cel tematyczny *Promowanie włączenia społecznego, walka z ubóstwem i wszelką dyskryminacją* zawiera w sobie Priorytety Inwestycyjne istotne dla rewitalizacji, a wprost odnosi się do niej w Priorytecie Inwestycyjnym **9b Wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności na obszarach miejskich i wiejskich**. Dla potrzeb rewitalizacji RPO WL definiuje 11 Oś Priorytetową *Włączenie społeczne* oraz 13 Oś Priorytetową *Infrastruktura społeczna*, ale pozwala też wykorzystać Osie Priorytetowe nr 3, 5, 7 oraz 9 i 12 w zależności od specyfiki potrzeb lokalnych;
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego, który w działaniach rewitalizacyjnych upatruje szans na skuteczne przeciwdziałanie pogłębianiu się różnic społeczno-gospodarczych występujących w obrębie miast;
- Regionalna Polityka Miejska Województwa Lubelskiego, która za jeden z kierunków rozwoju przestrzennego miejskiej sieci osadniczej i infrastruktury społecznej uznaje rewitalizację zdegradowanych obszarów miast;
- Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych RPO WL 2014-2020 (SzOOP), którego rozdział IV. *Wymiar terytorialny prowadzonej interwencji* zawiera część **A.1. Planowane wsparcie rewitalizacji w ramach PO** określającą zasady udzielania wsparcia i przewidywaną alokację na projekty rewitalizacyjne wspierane w ramach RPO WL.

Rewitalizacja powinna być prowadzona zgodnie z zasadami zawartymi w Umowie Partnerstwa, a w szczególności z zasadami polityki przestrzennej zawartymi w rozdziale 1.5.4 tejże Umowy. Oczekuje się więc, że rewitalizacja sprzyjać będzie poprawie ładu przestrzennego i realizacji idei zwartej osadnictwa, a pośrednio, przeciwdziałaniu niekontrolowanej suburbanizacji, poprzez tworzenie warunków do poprawy jakości życia w dotychczasowym miejscu zamieszkania.

Rewitalizacja służy stopniowemu włączaniu w potencjał rozwojowy gminy obszarów i społeczności dotkniętych kryzysem, a więc długotrwale wykluczonych z rozwoju lub wykazujących objawy postępującej degradacji. Nie jest zatem prostym procesem rozwojowym, ale skupia się na usuwaniu barier rozwoju i na stopniowym redukowaniu zjawisk niepożądanych. Z uwagi na złożony charakter stanu kryzysowego, takie działanie wymaga także złożonych metod interwencji, odnoszących się do społecznych, środowiskowych, ekonomicznych i technicznych przyczyn i objawów kryzysu. To przesądza o zintegrowanym charakterze interwencji, angażującej różne struktury administracji publicznej i dużą ilość interesariuszy prywatnych – w tym szczególnie członków lokalnej społeczności.

Główne narzędzia rewitalizacji określono w Wytycznych następująco:

Program rewitalizacji to inicjowany, opracowany i uchwalony przez radę gminy, na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 6 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (...), wieloletni program działań w sferze społecznej oraz gospodarczej lub przestrzenno-funkcjonalnej lub technicznej lub środowiskowej, zmierzający do wyprowadzenia obszarów rewitalizacji ze stanu kryzysowego oraz stworzenia warunków do ich zrównoważonego rozwoju, stanowiący narzędzie planowania, koordynowania i integrowania różnorodnych aktywności w ramach rewitalizacji.

Projekt rewitalizacyjny to projekt wynikający z programu rewitalizacji, tj. zaplanowany w programie rewitalizacji i ukierunkowany na osiągnięcie jego celów lub logicznie powiązany z treścią i celami programu, zgłoszony do objęcia albo objęty współfinansowaniem UE jednego z funduszy strukturalnych albo Funduszu Spójności w ramach programu operacyjnego.

Przedsięwzięciem rewitalizacyjnym jest projekt lub grupa projektów i innych działań, w szczególności o charakterze społecznym, ekonomicznym, urbanistycznym, budowlanym, środowiskowym, konserwatorskim, edukacyjnym, naukowym, zdrowotnym lub kulturalnym, zawartych lub wynikających z programu rewitalizacji oraz logicznie powiązanych z treścią i celami programu rewitalizacji.

2. Cechy programów rewitalizacji

A. Kompleksowość programu rewitalizacji

- 1) Program rewitalizacji ujmuje działania w sposób kompleksowy (z uwzględnieniem projektów rewitalizacyjnych współfinansowanych ze środków EFRR, EFS, FS oraz innych publicznych lub prywatnych) łącząc aspekty społeczne oraz ekonomiczne, przestrzenne, techniczne, środowiskowe lub kulturowe związane zarówno z danym obszarem, jak i jego otoczeniem, stosownie do lokalnych uwarunkowań. Należy wyeliminować możliwość realizacji wybiórczych inwestycji, nastawionych jedynie na szybki efekt poprawy estetyki przestrzeni, skupionych tylko na działaniach remontowych czy modernizacyjnych. Tym samym, istotne jest, by nie powstawały „pseudoprogramy” rewitalizacji, które nie służą rozwiązaniu problemów społecznych i strukturalnych w obszarze zdegradowanym, w jego otoczeniu i w całej gminie.
- 2) Program rewitalizacji złożony z wielu różnorodnych projektów jest dokumentem umożliwiającym osiągnięcie kompleksowych efektów poprawy. Oczekuje się wzajemnego powiązania oraz synergii projektów rewitalizacyjnych. Nie oznacza to obowiązku w każdym przypadku jednoczesnej realizacji projektów, lecz synchronizację efektów ich oddziaływania na sytuację kryzysową.

B. Koncentracja programu rewitalizacji

- 1) Koncentracja interwencji i hierarchizacja potrzeb powodują, że program rewitalizacji dotyczy terenów o istotnym znaczeniu dla rozwoju gminy, obejmując całość lub część zdiagnozowanego obszaru zdegradowanego, dotkniętego szczególną koncentracją problemów i zjawisk kryzysowych. Działania rewitalizacyjne skierowane są na określony i zidentyfikowany w diagnozie zestaw problemów warunkujących możliwie kompleksową poprawę, przy założeniu zastosowania adekwatnych narzędzi oraz możliwości finansowania rewitalizacji.
- 2) Co do zasady projekty rewitalizacyjne realizowane są na obszarach rewitalizacji. W wyjątkowych wypadkach dopuszcza się realizację projektów rewitalizacyjnych zlokalizowanych poza tym obszarem, jeśli służą one realizacji celów zawartych w programie rewitalizacji. Dotyczy to zwłaszcza inicjatyw służących np. aktywizacji zawodowej mieszkańców rewitalizowanego obszaru, gdy nie ma wystarczających możliwości w jego granicach. Takie przypadki wymagają szerszego uzasadnienia oraz wskazania powiązań i efektywności oddziaływania takiego projektu.
- 3) Ograniczenie zasięgu rewitalizacji do 20% obszaru gminy i 30% jej mieszkańców zawarte w Wytycznych, jest uzasadnione wymogami skutecznej interwencji przy ograniczonych środkach jej wspierania, a nie oceną skali potrzeb. Z czasem, w miarę powodzenia rewitalizacji w wyznaczonych obszarach koncentracji problemów, możliwe będzie zajęcie się kolejnymi obszarami zdegradowanymi, na podstawie zaktualizowanego programu rewitalizacji. Dlatego znaczenie każdego z obszarów zdegradowanych dla rozwoju gminy stanowi kryterium ustalania kolejności ich włączenia do programu rewitalizacji.

C. Komplementarność projektów/przedsięwzięć rewitalizacyjnych

Wymogiem koniecznym dla wspierania projektów (a także szerzej: przedsięwzięć) rewitalizacyjnych przez RPO WL i inne programy operacyjne jest zapewnienie ich komplementarności w różnych wymiarach. W szczególności dotyczy to komplementarności: przestrzennej, problemowej, proceduralno-instytucjonalnej, międzyokresowej oraz źródeł finansowania.

C.1 Komplementarność przestrzenna

- 1) Komplementarność przestrzenna oznacza konieczność wzięcia pod uwagę podczas tworzenia i realizacji programu rewitalizacji wzajemnych powiązań pomiędzy projektami/przedsięwzięciami rewitalizacyjnymi zarówno realizowanymi na obszarze rewitalizacji, jak i znajdujących się poza nim, ale oddziałujących na obszar zdegradowany.
- 2) Zapewnienie komplementarności przestrzennej projektów/przedsięwzięć rewitalizacyjnych ma służyć temu, by program rewitalizacji wywoływał skuteczną poprawę całego obszaru rewitalizacji (a nie punktowo, w pojedynczych miejscach), poszczególne projekty/przedsięwzięcia rewitalizacyjne wzajemnie się dopełniały oraz by zachodził między nimi efekt synergii.
- 3) Komplementarność przestrzenna interwencji oznacza także to, by prowadzone działania nie skutkowały przesuwaniem (wypychaniem) problemów na inne obszary lub nie prowadziły do niepożądanych efektów społecznych takich jak segregacja społeczna i wykluczenie.
- 4) Zachowanie komplementarności przestrzennej wymaga ciągłej analizy następstw decyzji przestrzennych w skali całej gminy i jej otoczenia (jak np. przeznaczanie nowych terenów pod zabudowę) dla skuteczności programu rewitalizacji.

C.2 Komplementarność problemowa

- 5) Komplementarność problemowa oznacza konieczność realizacji projektów/przedsięwzięć rewitalizacyjnych, które będą się wzajemnie dopełniały tematycznie, sprawiając, że program będzie oddziaływał na obszar rewitalizacji we wszystkich niezbędnych aspektach (społecznym, ekonomicznym, przestrzennym, środowiskowym, kulturowym, technicznym).
- 6) Zapewnienie komplementarności problemowej ma przeciwdziałać fragmentacji działań (np. tzw. „rewitalizacji technicznej”, „rewitalizacji społecznej” – określeń błędnie stosowanych, ponieważ rewitalizacja jest zawsze kompleksowa) koncentrując uwagę na całościowym spojrzeniu na przyczyny kryzysu danego obszaru.
- 7) W komplementarności problemowej konieczne jest określenie pożądanego stanu, do którego mają doprowadzić dany obszar projekty/przedsięwzięcia rewitalizacyjne, oraz jego parametryzacja. Tak postawione zadanie ułatwi później wybór odpowiednich mierników/wskaźników osiągnięcia celów programu rewitalizacji.

- 8) Skuteczna komplementarność problemowa oznacza konieczność powiązania działań rewitalizacyjnych ze strategicznymi decyzjami gminy na innych polach, co skutkuje lepszą koordynacją tematyczną i organizacyjną działań administracji.
- 9) Dla uzyskania lepszych efektów komplementarności problemowej przydatna jest pogłębiona i usystematyzowana analiza zjawisk kryzysu na obszarze województwa lubelskiego. W częściach diagnostycznych dokumentów strategicznych województwa lubelskiego, a szczególnie w SRWL i w Planie Zagospodarowania Przestrzennego województwa zawarto informacje pozwalające przeanalizować zjawiska kryzysowe w skali regionu.

C.3 Komplementarność proceduralno-instytucjonalna

- 10) Komplementarność proceduralno-instytucjonalna oznacza konieczność takiego zaprojektowania systemu zarządzania programem rewitalizacji, który pozwoli na efektywne współdziałanie na jego rzecz różnych, niezależnych od siebie instytucji i podmiotów oraz wzajemne uzupełnianie się i spójność procedur. W tym celu niezbędne jest osadzenie systemu zarządzania programem rewitalizacji w przyjętym przez daną gminę systemie zarządzania w ogóle.

C.4 Komplementarność międzyokresowa

- 11) Komplementarność międzyokresowa, w odniesieniu do gmin programujących rewitalizację na swoim obszarze, obejmuje ocenę skutków LPR (jeśli taki był realizowany) oraz innych zrealizowanych projektów i działań, które mają wpływ na obszar rewitalizacji lub mogą być wykorzystane w programie rewitalizacji.
- 12) W oparciu o dokonane analizy zasadne jest zadbanie o uzupełnianie (dopełnianie) przedsięwzięć już zrealizowanych w ramach polityki spójności 2007-2013 (np. o charakterze infrastrukturalnym) projektami komplementarnymi (np. o charakterze społecznym) realizowanymi w ramach polityki spójności 2014-2020. Zachowanie ciągłości programowej (polegającej na kontynuacji lub rozwijaniu wsparcia z polityki spójności 2007-2013) ma w procesach rewitalizacji kluczowe znaczenie.

C.5 Komplementarność źródeł finansowania

- 13) Komplementarność źródeł finansowania, w kontekście polityki spójności 2014-2020, oznacza, że projekty i przedsięwzięcia rewitalizacyjne, wynikające z programu rewitalizacji opierają się na konieczności umiejętnego uzupełniania i łączenia wsparcia ze środków EFRR, EFS i FS z wykluczeniem ryzyka podwójnego dofinansowania.
- 14) Silna koordynacja i synergia projektów rewitalizacyjnych finansowanych szczególnie w ramach EFS i EFRR jest konieczna dla uzyskania korzystnych efektów dla obszarów zdegradowanych.
- 15) Komplementarność finansowa oznacza także **zdolność łączenia prywatnych i publicznych źródeł finansowania**, przy założeniu, że stymulowanie zdolności inwestycyjnych lokalnych podmiotów ma kluczowe znaczenie dla dynamiki pożądanых zmian.

D. Realizacja zasady partnerstwa i partycypacja

- 1) Program rewitalizacji jest wypracowywany przez samorząd gminny i poddawany dyskusji w oparciu o wieloaspektową diagnozę lokalnych problemów. Prace nad przygotowaniem programu, bądź jego aktualizacją, jak również wdrażanie (realizacja) programu oparte są na współpracy ze wszystkimi grupami interesariuszy, w tym szczególnie z mieszkańcami obszarów rewitalizacji, innymi ich użytkownikami, przedsiębiorcami i organizacjami pozarządowymi.
- 2) W programie rewitalizacji znajduje się opis procesu jego przygotowania dokumentujący udział w nim różnych grup interesariuszy w taki sposób, by możliwe było zweryfikowanie i ocena stopnia osiągniętego społecznienia, jak również określenie, w jaki sposób wybrana forma zarządzania programem rewitalizacji realizuje zasadę udziału w niej interesariuszy.
- 3) Partycypacja społeczna jest wpisana w proces rewitalizacji jako fundament działań na każdym etapie tego procesu (diagnozowanie, programowanie, wdrażanie, monitorowanie). Skonsolidowanie wysiłków różnych podmiotów na rzecz obszaru rewitalizacji jest ważnym warunkiem sukcesu.
- 4) Partycypacja ukierunkowana jest na możliwie dojrzałe jej formy, a więc nie ograniczające się jedynie do informacji czy konsultacji działań władz lokalnych, ale dążące do zaawansowanych metod partycypacji, takich jak współdecydowanie czy kontrola obywatelska.

Powyżej opisane cechy przesądzają o zintegrowanym charakterze programu rewitalizacji.

3. Elementy programów rewitalizacji (minimalny zakres programu rewitalizacji)

Mając na uwadze fakt, że wiele gmin z terenu województwa lubelskiego posiadało Lokalne Programy Rewitalizacji (LPR), uzgodnione w konsultacjach z lokalną społecznością, a następnie uchwalone przez Rady Gmin, zasadne było aby program rewitalizacji na okres programowania 2014 – 2020 stanowił, o ile to możliwe, kontynuację i aktualizację LPR-u. Pozwoliło to spełnić wymóg komplementarności międzyokresowej, a jednocześnie dochować zobowiązań podjętych wcześniej wobec interesariuszy, a zawartych w treści LPR-u.

Według Wytycznych, **wymagane jest aby program rewitalizacji zawierał** co najmniej:

- a. opis powiązań programu rewitalizacji z dokumentami strategicznymi i planistycznymi gminy;
- b. diagnozę czynników i zjawisk kryzysowych oraz skalę i charakter potrzeb rewitalizacyjnych;
- c. zasięgi przestrzenne obszaru/obszarów rewitalizacji, tj. określenie, w oparciu o inne dokumenty strategiczne gminy lub diagnozę i identyfikację potrzeb rewitalizacyjnych, terytorium/terytoriów najbardziej wymagających wsparcia;
- d. wizję stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji (planowany efekt rewitalizacji);
- e. cele rewitalizacji oraz odpowiadające zidentyfikowanym potrzebom rewitalizacyjnym kierunki działań mających na celu eliminację lub ograniczenie negatywnych zjawisk;
- f. listę planowanych, podstawowych projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych wraz z ich opisami zawierającymi, w odniesieniu do każdego projektu/przedsięwzięcia rewitalizacyjnego, co najmniej: nazwę i wskazanie podmiotów go realizujących, zakres realizowanych zadań, lokalizację (miejsce przeprowadzenia danego projektu), szacowaną wartość, prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny i zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji;
- g. charakterystykę pozostałych rodzajów przedsięwzięć rewitalizacyjnych realizujących kierunki działań, mających na celu eliminację lub ograniczenie negatywnych zjawisk powodujących sytuację kryzysową,
- h. mechanizmy zapewnienia komplementarności między poszczególnymi projektami/przedsięwzięciami rewitalizacyjnymi oraz pomiędzy działaniami różnych podmiotów i funduszy na obszarze objętym programem rewitalizacji;
- i. indykatywne ramy finansowe w odniesieniu do przedsięwzięć, o których mowa w lit. f oraz g, z indykatywnymi wielkościami środków finansowych z różnych źródeł (także spoza funduszy polityki spójności na lata 2014-2020 – publiczne i prywatne środki krajowe w celu realizacji zasady dodatkowości środków UE);
- j. mechanizmy włączenia mieszkańców, przedsiębiorców i innych podmiotów i grup aktywnych na terenie gminy w proces rewitalizacji;
- k. system realizacji (wdrażania) programu rewitalizacji;

- I. system monitoringu i oceny skuteczności działań i system wprowadzania modyfikacji w reakcji na zmiany w otoczeniu programu.

Dla projektu programu rewitalizacji wymagane jest też przeprowadzenie **Strategicznej Oceny Oddziaływania na Środowisko** wg ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko. Przeprowadzenie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko jest też wymagane w przypadku wprowadzania zmian do już przyjętego programu.

Rekomendacja dla gmin aktualizujących LPR:

W stosunku do wcześniejszych wymogów określonych dla Lokalnych Programów Rewitalizacji, zmiany metodologii dotyczą przede wszystkim zasad opracowania diagnozy i wyznaczenia obszaru/obszarów rewitalizacji, ściślejszego powiązania celów i działań programu ze zdiagnozowanymi problemami oraz wymogów odnoszących się do partycypacji społecznej, traktowanej jako ważny aspekt budowania lokalnych koalicji działających na rzecz poprawy obszarów dotkniętych kryzysem. Wraz z tymi zmianami zachodzić może potrzeba uzupełnienia lub zmiany wizji i celów programu, zwłaszcza w zakresie interwencji o wymiarze społecznym.

A. Diagnoza (o której mowa w punkcie b.) zawarta w programie rewitalizacji (o ile nie została dokonana w innym dokumencie strategicznym/planistycznym gminy przyjętym uchwałą rady gminy) obejmuje obligatoryjnie **pogłębioną analizę kwestii społecznych**, jako zasadnicze kryterium określenia zasięgu i charakteru stanu kryzysowego zgodne z jego definicją. Na dalszym etapie programowania jest ona przydatna dla określenia działań o charakterze społecznym (dotyczącym rozwiązywania problemów społecznych oraz pobudzającym aktywność lokalną), co wpłynie na osiągnięcie kompleksowego charakteru programu i spójności jego oddziaływania. Diagnoza zawarta w Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych może być pomocna w tej części diagnozy, o ile jej dane i opisywane problemy są aktualne. Poza tym, diagnoza czynników i zjawisk kryzysowych obejmuje analizę zjawisk ekonomicznych, przestrzennych środowiskowych, kulturowych, technicznych, w tym stan wyposażenia w infrastrukturę techniczną czy stan techniczny obiektów budowlanych.

Na podstawie obiektywnych danych i stosownie do lokalnych uwarunkowań, przedmiotem analiz będą na przykład:

- skala i rozmieszczenie problemów społecznych na obszarze gminy (w tym np.: poziom bezrobocia, poziom ubóstwa, poziom przestępczości, inne problemy społeczne)
- ocena rozmieszczenia lokalnego potencjału zmian społecznych (w tym np.: aktywność gospodarcza i inwestycyjna, poziom zamożności mieszkańców, sytuacja demograficzna, w tym udział młodych rodzin i osób starszych i niepełnosprawnych)
- zróżnicowanie poziomu bezpieczeństwa publicznego na terenie gminy (np. na podstawie statystyk policyjnych)
- występowanie zagrożeń środowiskowych (ekologicznych) i uciążliwości

- jakość zagospodarowania i zabudowy (w tym np.: poziom degradacji infrastruktury technicznej, jakość przestrzeni publicznych, występowanie budynków o złym stanie technicznym, luka remontowa)
- sytuacja mieszkaniowa (w tym np.: dostępność wody, kanalizacji, gazu, C.O., rozmieszczenie pustostanów, zaległości czynszowych, eksmisji, lokalne wskaźniki m²/osobę, zasób mieszkań dla osób starszych i niepełnosprawnych)
- jakość obsługi mieszkańców, w tym: dostępności usług publicznych (przychodnie zdrowia, szkoły, biblioteki, domy kultury, parki i tereny rekreacji, place zabaw itp.), handlu i usług komercyjnych
- dostępność komunikacyjna (w tym np.: powiązania drogowe z centrum miasta i głównymi skupiskami miejsc pracy, dostępność komunikacji publicznej, tras pieszych i rowerowych itp.)

Diagnozę tę należy sporządzić dla całego obszaru gminy z rozbiciem na mniejsze obszary (zespoły zabudowy, osiedla), aby mogła być podstawą do analiz służących wyznaczeniu zasięgu obszarów zdegradowanych, a następnie wyboru obszarów rewitalizacji.

W przypadku wykorzystania istniejących już opracowań diagnostycznych, wskazane jest ich uzupełnienie o aktualne dane.

- B. Zasięg przestrzenny obszarów zdegradowanych** dokonuje się na podstawie danych i analiz zawartych w diagnozie, (o ile nie zostało to dokonane w innym dokumencie strategicznym/planistycznym gminy) obejmując obszary koncentracji kilku negatywnych zjawisk opisanych w analizach. Metoda ta w sposób obiektywny pozwala ocenić stopień degradacji i uczytelnić specyficzny dla każdego obszaru zestaw występujących w nim problemów.

Zasięg obszaru (lub pod-obszarów) rewitalizacji (o których mowa w punkcie c.) wyznacza się w granicach obszarów zdegradowanych, w których występują problemy społeczne, z nawarstwieniem innych problemów opisanych w definicji stanu kryzysowego, a przy tym jest to obszar o istotnym znaczeniu dla rozwoju gminy. Może więc on obejmować całość lub część/części obszaru zdegradowanego. Obszar (lub pod-obszary) rewitalizacji powinien wpisywać się w strukturę funkcjonalno-przestrzenną gminy, z uwzględnieniem społecznych więzi sąsiedzkich i kulturowych. Obszary niezamieszkałe (poprzemysłowe, powojkowe i inne, na których z natury rzeczy nie występują problemy społeczne) mogą stanowić część obszaru rewitalizacji, jeśli mają istotne znaczenie dla rozwoju gminy, a jednocześnie będą służyć poprawie sytuacji społeczności przyległego obszaru zdegradowanego.

Program rewitalizacji może obejmować więcej niż jedno terytorium wymagające wsparcia, jednak wymagane jest, aby **obszar rewitalizacji łącznie obejmował nie więcej niż 20% powierzchni gminy i dotyczył liczby ludności nie większej niż 30% jej mieszkańców.**

- C. Wizja wprowadzenia obszaru ze stanu kryzysowego wraz z określeniem celów rewitalizacji** (o których mowa w punkcie d) powinna być efektem wspólnych ustaleń z interesariuszami rewitalizacji, a zwłaszcza z lokalną społecznością. Wizję może stanowić opis stanu docelowego, jeśli to możliwe, uzupełniony miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego, lub koncepcją urbanistyczną, która uzyskała aprobatę użytkowników obszaru rewitalizacji.

Cele rewitalizacji (o których mowa w punkcie e.) należy formułować odpowiednio do specyfiki problemów i potencjałów lokalnych. W przypadku, gdy program obejmuje kilka pod-obszarów rewitalizacji, cele należy formułować oddzielnie dla każdego z nich, stosownie do występującego lokalnie zestawu problemów i potencjałów.

Kierunki działań (także punkt e.) ustala się także stosownie do specyfiki każdego z obszarów rewitalizacji, tak, aby odnosiły się do problemów (i potencjałów) określonych w diagnozie i prowadziły do osiągnięcia celów rewitalizacji. Wskazane jest określenie odpowiednich dla nich wskaźników, pozwalających na monitorowanie realizacji programu.

D. Opis planowanych działań rewitalizacyjnych, które będą realizowane w ramach programu rewitalizacji powinien zawierać przede wszystkim: identyfikację głównych projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych (o których mowa w punkcie f), tj. takich, bez których obszar rewitalizacji nie będzie w stanie wyjść z kryzysowej sytuacji oraz innych (o których mowa w punkcie g.) uzupełniających rodzajów przedsięwzięć rewitalizacyjnych, tj. takich, które trudno zidentyfikować indywidualnie, a są oczekiwane ze względu na realizację celów programu rewitalizacji. W opisie przedsięwzięć uzupełniających należy wskazać obszary tematyczne, zagadnienia istotne z punktu widzenia potrzeb rewitalizowanego obszaru. Zarówno projekty/przedsięwzięcia główne, jak i uzupełniające są przedsięwzięciami zaplanowanymi, wynikającymi z programu rewitalizacji, a więc mogą być przedmiotem wniosku o wsparcie z RPO WL lub innych programów operacyjnych.

E. Mechanizmy partycypacji społecznej, czyli włączenia mieszkańców, przedsiębiorców i innych podmiotów i grup aktywnych na terenie gminy (o których mowa w punkcie j.) w proces programowania rewitalizacji stanowią fundament zgodnego z potrzebami wyznaczania celów i działań oraz projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Służą także uruchomieniu wielopodmiotowej aktywności na rzecz realizacji programu, realizowanej przez te podmioty na własny użytek. Włączenie partycypacji społecznej już od etapu diagnozy (lub jej aktualizacji) pozwala ocenić wagę diagnozowanych problemów w oczach użytkowników obszaru, a tym samym odpowiednio określić cele programu. Służy też budowaniu wzajemnego zaufania, które rzadko zdarza się w społecznościach dotkniętych niedogodnościami stanu kryzysowego. Dlatego też należy traktować partycypację jako swoiste inwestowanie w budowanie nadziei i umiejętności rozwiązywania problemów, trwałość procesu poprawy i szansę stopniowego budowania partnerstw lokalnych przejmujących z czasem inicjatywę w dokonywaniu zmian.

4. Wsparcie dla procesu programowania rewitalizacji

Zgodnie z Wytycznymi, IZ RPO wspiera programowanie rewitalizacji w gminach, podejmując starania o zapewnienie komplementarności działań rewitalizacyjnych w skali regionu i udostępniając gminom ich rezultaty.

Dla osiągnięcia komplementarności proceduralno-instytucjonalnej, wypracowane zostały zasady współpracy i wymiany informacji między IZ RPO a gminami i innymi podmiotami zaangażowanymi w proces rewitalizacji. Jednym z narzędzi tej komplementarności jest „**Wykaz gminnych programów rewitalizacji województwa lubelskiego**”, umożliwiający przedsięwzięciom i projektom rewitalizacyjnym preferencyjny dostęp do wsparcia.

Prowadzenie Wykazu związane jest z oceną merytoryczną programów rewitalizacji na podstawie kryteriów opisanych powyżej w punkcie 2 i 3. Ocena ta jest dokonywana w momencie przedłożenia przez Gminę projektu programu rewitalizacji, przed jego uchwaleniem przez Radę Gminy. To pozwala uwzględnić ewentualne rekomendacje ekspertów lub zespołu do spraw rewitalizacji w ostatecznie uchwalanym programie. Program rewitalizacji, spełniający wymogi Wytycznych i uchwalony przez Radę Gminy, zostanie wpisany do Wykazu niezwłocznie po jego przekazaniu do IZ RPO. Aktualizacja Wykazu następuje drogą uchwały Zarządu Województwa Lubelskiego.

Ocena projektu programu rewitalizacji obejmuje następujące jego elementy:

- a. uwzględnienie rewitalizacji jako istotnego elementu całościowej wizji rozwoju gminy;
- b. diagnoza obszaru gminy, służąca wyznaczeniu obszaru zdegradowanego oraz zdefiniowaniu dotyczących go problemów; diagnoza obejmuje łącznie kwestie społeczne, ekonomiczne, funkcjonalno-przestrzenne, techniczne, środowiskowe oraz kulturowe;
- c. ustalenie hierarchii potrzeb w zakresie działań rewitalizacyjnych, uzasadniającej:
  - wyznaczenie obszaru (lub pod-obszarów) rewitalizacji zapewniającego zasadność interwencji i koncentrację oddziaływania programu (zapobieganie nadmiernemu rozproszeniu projektów) oraz
  - zakresu problemów (i potencjałów), wymagających interwencji w kolejności właściwej dla osiągnięcia zamierzonej poprawy;
- d. właściwy dobór narzędzi oraz interwencji do potrzeb i uwarunkowań danego obszaru;

- e. zsynchronizowanie działań w sferze społecznej, ekonomicznej, funkcjonalno-przestrzennej, technicznej (w tym infrastrukturalnej), środowiskowej i kulturowej;
- f. koordynacja prowadzonych działań oraz monitorowanie i ewaluacja skuteczności rewitalizacji;
- g. realizacja zasady partnerstwa polegającej na włączeniu szerokiego grona partnerów (w szczególności lokalnych społeczności, przedsiębiorców, a także innych interesariuszy procesu rewitalizacji i ekspertów) w procesy programowania i realizacji działań rewitalizacyjnych oraz konsekwentnego, otwartego i trwałego dialogu z tymi podmiotami i grupami, których rezultaty rewitalizacji mają dotyczyć.

Kryteria oceny programów rewitalizacji zostały sformułowane w dokumencie pn. „Procedura oceny programów rewitalizacji w Instytucji Zarządzającej Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020” stanowiącym załącznik do Uchwały Nr CCX/4147/2017 Zarządu Województwa Lubelskiego z dnia 29 sierpnia 2017 roku. Dokument daje gminom również możliwość aktualizacji już przyjętych programów rewitalizacji i uwzględnienia ich nowych wersji w Wykazie.

Na mocy umowy zawartej w dniu 7 października 2015 między Ministerstwem Infrastruktury i Rozwoju a IZ RPO WL, udzielone zostało wsparcie dla programowania rewitalizacji miast, współfinansowane ze środków PO PT. W ramach tej umowy IZ RPO podjęła się:

- a. przeprowadzenia konkursu dla gmin województwa lubelskiego o **wsparcie dla programowania rewitalizacji** dotyczące pokrycia kosztów opracowania analiz i zaangażowania ekspertów oraz przeprowadzania procesu partycypacji społecznej służących opracowaniu programów rewitalizacji lub ich aktualizacji, stosownie do wymogów Wytycznych. Przeprowadzone zostały trzy edycje konkursu: dla gmin miejskich, miejsko-wiejskich i wiejskich. W sumie ze wsparcia skorzystało 87 gmin. Na podstawie złożonych przez gminy sprawozdań okresowych oraz końcowych, następnie zweryfikowanych w UMWL, przekazano gminom środki w łącznej wysokości 5 215 211,44 PLN;
- b. powołania **zespołu ds. rewitalizacji**, którego zadaniem są: merytoryczne przygotowanie i przeprowadzanie spotkań edukacyjnych i informacyjnych z zakresu rewitalizacji, wspieranie gmin województwa lubelskiego w opracowaniu oraz wdrażaniu programów rewitalizacji, ocena i weryfikacja przygotowanych albo zaktualizowanych programów rewitalizacji. Zadania członków zespołu na dalszym etapie prac dotyczą szerzenia wiedzy na temat rewitalizacji, w tym przygotowywania i przeprowadzania spotkań w tym zakresie, uczestnictwa w procesie monitorowania wdrażania programów rewitalizacji, w tym udziału w wizjach lokalnych, kontaktu z interesariuszami procesów rewitalizacyjnych.

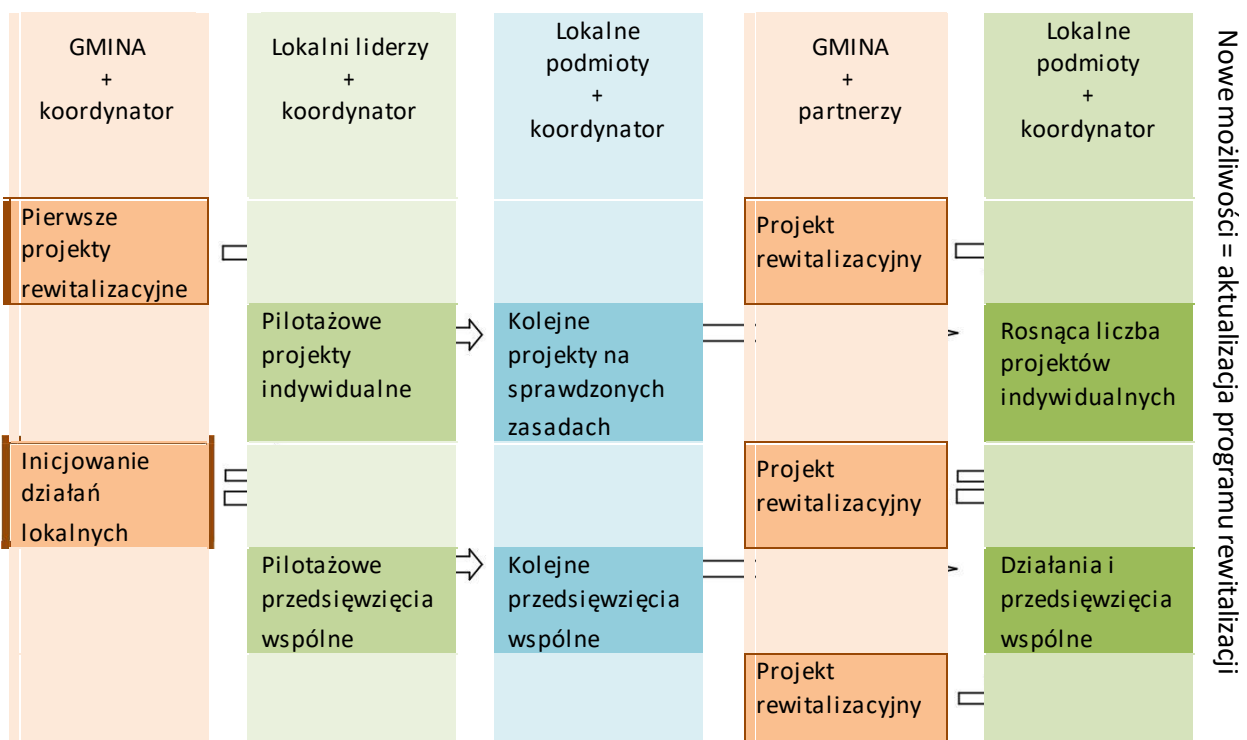
W wyniku prac zespołu ds. rewitalizacji do marca 2018 roku do „Wykazu gminnych programów rewitalizacji województwa lubelskiego” zostało wpisanych 130 programów rewitalizacji. Są wśród nich dokumenty opracowane w gminach korzystających ze środków POPT, jak również opracowane ze środków własnych gmin.

5. Zasady wdrażania programów rewitalizacji

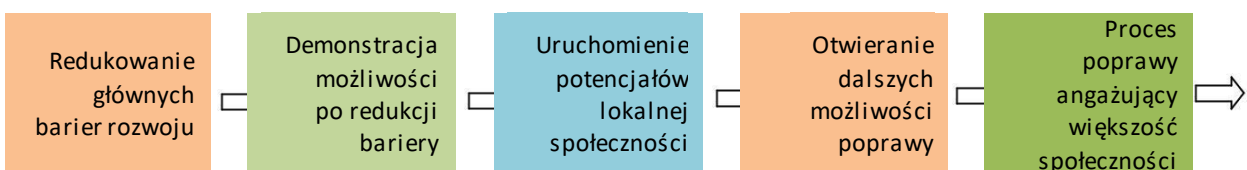
Rewitalizacja, jako zamierzenie zintegrowane, wymaga współpracy wielu niezależnych od siebie podmiotów. Dlatego jej skuteczność jest zależna od **koordynacji** działań podejmowanych przez każdego z nich osobno i zdolności organizowania **partnerskiej współpracy** w przedsięwzięciach wspólnych. **Użytkownicy obszaru rewitalizacji** powinni być traktowani jako potencjalni partnerzy uczestniczący w procesie poprawy, nawet jeśli ich możliwości udziału budzą wątpliwości. Ich motywacja do działania jest najbardziej oczywista, lecz bardzo często zablokowana brakiem umiejętności realizacji zamierzeń, zwłaszcza w zakresie spełniania wymogów formalno-prawnych. Dlatego koordynator rewitalizacji często spełnia rolę doradcy, wspomagającego lokalne podmioty wobec zamierzeń indywidualnych, podejmowanych „na użytek własny”, lub inicjatora, doradcy i partnera dla przedsięwzięć wspólnych.

Koordinatorem może być osoba fizyczna, struktura w ramach administracji gminy lub osoba prawna wskazana przez władze gminy.

Przebieg rewitalizacji jest w dużym stopniu zależny od lokalnych uwarunkowań, uwzględnionych w programie. Można jednak przedstawić ogólny schemat przebiegu tego procesu następująco:

KOLEJNOŚĆ ODDZIAŁYWANIA:

Pierwszym etapem wdrażania programu rewitalizacji powinna być likwidacja lub **zredukowanie obiektywnych barier rozwoju**. Takimi barierami może być ograniczona dostępność komunikacyjna, znaczne uciążliwości środowiskowe, czy niedostateczne uzbrojenie terenów zabudowy. Bez rozwiązania takich problemów niemożliwe jest uruchomienie procesu poprawy. Inicjatorem projektów/przedsięwzięć tego typu jest z zasady Gmina. Realizacji tych projektów powinno towarzyszyć **inicjowanie działań lokalnych**, wyłaniające „liderów zmian” i zwiększających ich kompetencje zgodnie z ich potrzebami.

W wyniku realizacji pierwszych projektów rewitalizacyjnych pojawia się możliwość poprawy, ale lokalne podmioty nie zawsze umieją ją wykorzystać. Stąd wynika potrzeba wsparcia mobilizującego do działania najaktywniejszych członków lokalnej społeczności do realizacji ich własnych zamiarów. Ich doświadczenia stanowiąc będą dla reszty społeczności **projekty pilotażowe**, pokazujące możliwości poprawy i sposoby jej osiągania. W wielu przypadkach warunkiem osiągnięcia poprawy jest współpraca kilku, czy kilkunastu podmiotów indywidualnych, gdy każdy z nich osobno nie jest w stanie zrealizować całości zamierzenia. Wtedy potrzebne jest podjęcie **pilotażowego przedsięwzięcia wspólnego**, inicjowanego zazwyczaj przez koordynatora. Motywowanie do podjęcia skoordynowanej współpracy może wymagać zastosowania zachęt, dostosowanych do skali trudności tego przedsięwzięcia i ograniczeń partnerów w nim uczestniczących.

Zrealizowane z powodzeniem pilotażowe projekty indywidualne i przedsięwzięcia wspólne, udowadniają realność oczekiwań lokalnej społeczności, rozbudzonych podczas programowania rewitalizacji. Otwiera to drogę do znacznie większej ilości podobnych zamierzeń podejmowanych przez kolejne podmioty lokalne. Wymiana doświadczeń i przykład lokalnych liderów jest najlepszą formą zdobywania umiejętności potrzebnych do przewycięzania stanu kryzysowego i integrowania wokół tego celu. W społeczności, dotychczas skupionej na radzeniu sobie ze stanem kryzysowym, ujawniają się **potencjały aktywności lokalnej** skierowanej na poprawę warunków swojego życia i stanu przestrzeni wspólnie użytkowanych.

Kolejne **projekty rewitalizacyjne** (wynikające z hierarchii potrzeb) – inicjowane przez gminę i inne podmioty – powinny służyć otwieraniu dalszych możliwości poprawy. Ich efekty, przy pozytywnych doświadczeniach z **projektów indywidualnych i wspólnych przedsięwzięć**, przynoszą zazwyczaj znaczący przyrost motywacji do działań zawartych w programie rewitalizacji i mają największy wpływ na **kompleksowość zmian**.

Wyróżnione w powyższym schemacie **projekty rewitalizacyjne** mają za zadanie otworzenie możliwości działania innych podmiotów. Ich realizacja jest niezbędna dla uruchomienia procesu poprawy, a więc wsparcie ich realizacji ze środków publicznych jest uzasadnione. Nie wyklucza to uznania za projekty rewitalizacyjne innych projektów i przedsięwzięć, budujących „masę krytyczną” zamierzonych zmian – przesądza o tym program rewitalizacji. Z uwagi na zasady udzielania pomocy publicznej, należy przyjąć, że projekty i przedsięwzięcia podmiotów prywatnych mogą być wspierane ze środków publicznych jeśli:

- obok celów prywatnych realizują także cele wspólnoty lokalnej lub
- realizują cele prywatne grupy podmiotów oraz ich cele wspólne, ale bez wsparcia publicznego nie mogły by zostać realizowane.

W miarę upowszechnienia przedsięwzięć zawartych w programie rewitalizacji, pojawiają się zazwyczaj kolejne potrzeby i możliwości, które trudno było wcześniej przewidzieć. Wtedy niezbędne jest dokonanie **aktualizacji programu rewitalizacji**, dokonywane w tym samym trybie programowania i kolejnym cyklu wdrażania.

Rewitalizacja wymaga czasu. Jest on potrzebny nie tylko na realizację projektów budowlanych, ale także do zmiany nawyków społeczności lokalnej, przyzwyczajenia jej członków do lepszych warunków życia, do zaniku negatywnych opinii o miejscu i ludziach w nim żyjących. Rola gminy jako inicjatora zmian jest dominująca na początku tego procesu. Z czasem może ona ograniczyć swoją aktywność do zakresu niezbędnego dla podtrzymywania aktywności lokalnych podmiotów i gwarantowania ciągłości procesu poprawy. Rewitalizacja nie kończy się hucznym „przecięciem wstęgi”, ale stopniowo wygasa, wraz z dochodzeniem obszaru rewitalizacji do powszechnie akceptowanego stanu.

Koordinator procesu rewitalizacji, znając opisane wyżej zależności, skupia się nie tylko na realizacji projektów rewitalizacyjnych ze wsparciem publicznym, ale jednocześnie tworzy warunki dla działań i projektów indywidualnych lub wspólnych i zachęca członków lokalnej społeczności do ich podejmowania.

Nie jest możliwe przeprowadzenie rewitalizacji jedynie przy pomocy projektów realizowanych ze środków publicznych. Ich wpływ na życie lokalnej społeczności dotkniętej stanem kryzysowym nie może być wystarczający. Prywatni inwestorzy (zwłaszcza „zewnątrzni”) tym bardziej nie podążają problemom nagromadzonym w obszarze zdegradowanym. Będą się raczej starali pozbyć większości problemów (wraz z mieszkańcami) na koszt gminy. Rozwiązanie zapaści stanu kryzysowego jest możliwe tylko poprzez równoległe i naprzemienne zaangażowanie podmiotów publicznych i prywatnych, wywodzących się ze społeczności lokalnej i akceptujących jej trwanie.

6. Monitoring wdrażania programów rewitalizacji

W każdym z uchwalonych programów rewitalizacji przewidziano formy monitoringu wdrażania tych dokumentów. By proces monitorowania był kompleksowy, odpowiednie instrumenty w tym zakresie powinny być w gestii IZ RPO. Wynika to także z Wytycznych, które mówią, że IZ RPO monitoruje i ocenia program operacyjny pod względem skuteczności i efektywności wsparcia projektów rewitalizacyjnych. W związku z powyższym planowane jest stworzenie systemu monitorowania programów rewitalizacji umieszczonych w "Wykazie gminnych programów rewitalizacji województwa lubelskiego".

Wizje lokalne, w których uczestniczyć będą członkowie zespołu ds. rewitalizacji, przeprowadzane będą losowo w liczbie 12 rocznie. Celem wizji będzie określenie czy dany program rewitalizacji jest faktycznie realizowany i czy jego realizacja przebiega zgodnie z systemem realizacji/wdrażania określonym w LPR/GPR. Członkowie zespołu ds. rewitalizacji na podstawie uzyskanych informacji określą ryzyka i zagrożenia, które pojawiły się w trakcie wdrażania, a także zarekomendują gminom rozwiązania.

Podczas wizji lokalnych członkowie zespołu będą także analizować komplementarność międzyokresową programu rewitalizacji (zachowanie ciągłości względem dokumentów z poprzedniej perspektywy finansowej), jak również działania gmin zmierzające do włączenia się w proces rewitalizacji podmiotów prywatnych, np. przedsiębiorców.

W przypadku stwierdzenia rażących opóźnień, zaniedbań lub nieprawidłowości, IZ RPO zwróci się do danej gminy z prośbą o przedstawienie wyjaśnień, zaś wśród wniosków formułowanych po przeprowadzeniu wizji lokalnych może zawrzeć rekomendację dotyczącą zaktualizowania programu rewitalizacji. Zaktualizowany program rewitalizacji podlega weryfikacji przed wpisaniem go do „Wykazu gminnych programów rewitalizacji”.

Ponadto IZ RPO raz w roku zwróci się do gmin wdrażających programy rewitalizacji o określenie stanu prac poprzez wypełnienie tabeli kontrolnej. W przypadku gdy informacje w niej zawarte budzić będą obawy co do tempa, efektów, rezultatów, sposobu wdrażania programu, wizja lokalna w danej gminie może zostać przeprowadzona bez względu na wynik losowania.

Celem działań monitoringowych będzie również określenie stopnia zaawansowania prac w gminach nad opracowaniem gminnych programów rewitalizacji. Dotychczas jednostki samorządu terytorialnego mogły zdecydować o tym czy podstawą prawną ich programów rewitalizacji będą Wytyczne (LPR) czy Ustawa o rewitalizacji (GPR). Po 2023 r. powszechnie obowiązującą formą programu rewitalizacji będzie GPR. Ze względu na bardziej skomplikowane wymogi proceduralne w przygotowaniu tego dokumentu, IZ RPO zapewni gminom wsparcie merytoryczne i eksperckie w pracach nad opracowaniem i przyjęciem GPR-u.

W związku z projektowaniem dalszych prac wspierających realizację zintegrowanych działań rewitalizacyjnych, w tym monitoring procesów rewitalizacji w województwie lubelskim, w lutym 2018 r. IZ RPO przygotowała ankietę internetową przeznaczoną dla gmin, których programy rewitalizacji zostały wpisane do „Wykazu gminnych programów rewitalizacji województwa lubelskiego”.

Celem ankiety była m.in. identyfikacja:

- stopnia, w jakim proces wsparcia gmin w przygotowaniu/aktualizacji programów rewitalizacji przyczynił się do uruchomienia procesów zmierzających do rewitalizacji obszarów zdegradowanych, wymagających szczególnej interwencji;
- stopnia zależności przygotowania programów od pozyskania środków unijnych w ramach RPO WL;
- możliwości realizacji programów przy wykorzystaniu innych źródeł finansowania;
- zadań planowanych do realizacji w gminach w najbliższej przyszłości.

W celu monitorowania prac nad wdrażaniem programów rewitalizacji podobne ankiety będą przeprowadzane regularnie.

7. Zasady wsparcia RPO WL dla wdrażania programów rewitalizacji

RPO WL zawiera dwa działania przeznaczone wyłącznie dla projektów rewitalizacyjnych kluczowych dla realizacji programu rewitalizacji: **działanie 13.3 Rewitalizacja obszarów miejskich i działanie 13.4 Rewitalizacja obszarów wiejskich**. Wsparcie dla projektów rewitalizacyjnych w ramach Priorytetu Inwestycyjnego 9b i działań 13.3 i 13.4 jest uwarunkowane **wpisaniem programu rewitalizacji do „Wykazu gminnych programów rewitalizacji”** (zgodnie z opisem w punkcie 4).

Ponadto, w ramach różnych działań możliwa jest realizacja innych projektów rewitalizacyjnych odpowiadających opisom tych działań. Z chwilą zarejestrowania programu rewitalizacji, wnioskodawcy aplikujący o wsparcie dla takich projektów lub przedsięwzięć rewitalizacyjnych uzyskują przy ocenie wniosku punkty preferencyjne, stosownie do zasad określonych w warunkach konkursu o wsparcie.

Informacja o zasadach wsparcia projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych w ramach różnych działań zawarta jest w rozdziale IV SZOOP RPO WL, część A1 *Planowane wsparcie rewitalizacji w ramach PO*, którą załączono poniżej jako załącznik.

Podobne preferencje dla projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych, przewidziano w innych programach operacyjnych, o zasięgu krajowym (POLiŚ, POPW itp.)

Załącznik:

Wyciąg ze Szczegółowego Opisu Osi Priorytetowych RPO WL 2014-2020 (rozdział IV)

IV. Wymiar terytorialny prowadzonej interwencji

A. Wymiar terytorialny - formy obligatoryjne

A.1 Planowane wsparcie rewitalizacji w ramach PO

A.1.1 Krótki opis zakresu i zasad funkcjonowania instrumentu terytorialnego

Wobec postępującej, wieloaspektowej degradacji obszarów miejskich, jak i wiejskich województwa lubelskiego pojawia się potrzeba podjęcia kompleksowych, zintegrowanych działań rewitalizacyjnych przeciwdziałających procesom degradacji związanym z kumulacją negatywnych zjawisk gospodarczych (tj. np. niski poziom przedsiębiorczości, wysokie bezrobocie, niska jakość infrastruktury technicznej) i społecznych (tj. np. niski dostęp do usług publicznych, depopulacja, ubóstwo, natężenie zjawisk patologicznych).

Działania rewitalizacyjne planowane do realizacji w ramach RPO WL 2014-2020 ukierunkowane będą na wyprowadzanie obszarów zdegradowanych ze stanu kryzysowego, celem ograniczenia ubóstwa w regionie. Działania te prowadzić mają m.in. do poprawy jakości życia mieszkańców oraz ożywienia gospodarczego i społecznego obszaru zdegradowanego. Warunkiem powodzenia działań rewitalizacyjnych jest konieczność zwiększenia ich kompleksowości. Kompleksowość przedsięwzięć rewitalizacyjnych wyrazi się w integrowaniu działań w ramach różnych Osi Priorytetowych.

System wdrażania Programu zapewni warunki, umożliwiające skuteczną realizację projektów rewitalizacyjnych poprzez:

- dedykowane rewitalizacji działania,
- premiowanie projektów realizowanych na obszarach zdegradowanych,
- realizację wsparcia dedykowanego społecznościom i osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym na obszarach rewitalizowanych.

Działaniami dedykowanymi obszarom wymagającym rewitalizacji będą Działania 13.3 *Rewitalizacja obszarów miejskich*, 13.4 *Rewitalizacja obszarów wiejskich* oraz 13.8 *Rewitalizacja Lubelskiego Obszaru Funkcjonalnego w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych*. W ramach przedmiotowych działań zaplanowano realizację przedsięwzięć infrastrukturalnych, mających na celu przywracanie bądź nadawanie nowych funkcji zdegradowanym społecznie, gospodarczo, środowiskowo obszarom, podporządkowanych i ukierunkowanych na rozwiązywanie zdiagnozowanych problemów społecznych.

W ramach Programu przewidziano także preferencje dla inwestycji niezbędnych dla kompleksowej rewitalizacji danego obszaru realizowanych w ramach następujących Działań:

- Działanie 3.1 *Tereny inwestycyjne*
- Działanie 5.2 *Efektywność energetyczna sektora publicznego*
- Działanie 5.3 *Efektywność energetyczna sektora mieszkaniowego*
- Działanie 5.5 *Promocja niskoemisyjności*
- Działanie 7.1 *Dziedzictwo kulturowe i naturalne*
- Działanie 9.1 *Aktywizacja zawodowa*
- Działanie 9.3 *Rozwój przedsiębiorczości*
- Działanie 9.6 *Rozwój przedsiębiorczości w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Lubelskiego Obszaru Funkcjonalnego*
- Działanie 11.1 *Aktywne włączenie*
- Działanie 11.2 *Usługi społeczne i zdrowotne*

- Działanie 11.4 *Aktywne włączenie w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Lubelskiego Obszaru Funkcjonalnego*
- Działanie 12.6 *Kształcenie ogólne w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Lubelskiego Obszaru Funkcjonalnego*
- Działanie 13.1 *Infrastruktura ochrony zdrowia*
- Działanie 13.2 *Infrastruktura usług społecznych*

Dodatkowo w ramach Działania 11.1 *Aktywne włączenie* oraz Działania 11.4 *Aktywne włączenie w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Lubelskiego Obszaru Funkcjonalnego* zaplanowano realizację programów ukierunkowanych na aktywizację oraz reintegrację społeczno-zawodową społeczności marginalizowanych na obszarach objętych działaniami rewitalizacyjnymi, w celu zwiększenia aktywności społecznej oraz gotowości do podejmowania pracy uczestników tych programów.

A.1.2 Indykatoryna alokacja UE planowana na projekty rewitalizacyjne

Oś priorytetowa	Działanie/ poddziałanie	Fundusz	Indykatoryna alokacja UE (EUR)	Metoda preferencji
3 Konkurencyjność przedsiębiorstw	3.1 Tereny inwestycyjne	EFRR	34 000 000	Kryteria wyboru projektów
5 Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna	5.2 Efektywność energetyczna sektora publicznego	EFRR	28 712 116	Kryteria wyboru projektów
5 Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna	5.3 Efektywność energetyczna sektora mieszkaniowego	EFRR	3 816 713	Kryteria wyboru projektów
5 Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna	5.5 Promocja niskoemisyjności	EFRR	1 377 024	Kryteria wyboru projektów
7 Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego	7.1 Dziedzictwo kulturowe i naturalne	EFRR	6 503 554	Kryteria wyboru projektów
9 Rynek pracy	9.1 Aktywizacja zawodowa	EFS	1 165 488	Kryteria wyboru projektów
9 Rynek pracy	9.3 Rozwój przedsiębiorczości	EFS	1 797 170	Kryteria wyboru projektów
9 Rynek pracy	9.6 Rozwój przedsiębiorczości w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Lubelskiego Obszaru Funkcjonalnego	EFS	1 000 000	Kryteria wyboru projektów

11 Włączenie społeczne	11.1 Aktywne włączenie	EFS	4 606 772	Konkurs dedykowany projektom zgodnym z programem rewitalizacji.
11 Włączenie społeczne	11.2 Usługi społeczne i zdrowotne	EFS	2 486 374	Kryteria wyboru projektów
11 Włączenie społeczne	11.4 Aktywne włączenie w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Lubelskiego Obszaru Funkcjonalnego	EFS	1 000 000	Kryteria wyboru projektów
12 Edukacja, kwalifikacje i kompetencje	12.6 Kształcenie ogólne w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Lubelskiego Obszaru Funkcjonalnego	EFS	1 498 972	Kryteria wyboru projektów
13 Infrastruktura społeczna	13.1 Infrastruktura ochrony zdrowia	EFRR	30 778 500	Kryteria wyboru projektów
13 Infrastruktura społeczna	13.2 Infrastruktura usług społecznych	EFRR	29 571 500	Kryteria wyboru projektów
13 Infrastruktura społeczna	13.3 Rewitalizacja obszarów miejskich	EFRR	57 471 796	Działanie dedykowane rewitalizacji
13 Infrastruktura społeczna	13.4 Rewitalizacja obszarów wiejskich	EFRR	41 230 484	Działanie dedykowane rewitalizacji
13 Infrastruktura społeczna	13.8 Rewitalizacja Lubelskiego Obszaru Funkcjonalnego w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych	EFRR	16 720 000	Działanie dedykowane rewitalizacji

Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego w Lublinie
Departament Wdrażania Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego
ul. Stefczyka 3b, 20-151 Lublin
email: defrr@lubelskie.pl, tel. 81 44 16 575, fax 81 44 16 576
www.rpo.lubelskie.pl

Departament Zarządzania Regionalnym Programem Operacyjnym
ul. Stefczyka 3b, 20-151 Lublin
email: drpo@lubelskie.pl, tel. 81 44 16 738, fax. 81 44 16 740
www.rpo.lubelskie.pl

Unia Europejska
Europejskie Fundusze
Strukturalne i Inwestycyjne

